

JAČANJE KARAKTERA DOBROG GRAĐANINA: ULOGA OBRAZOVANJA U PRIPREMI BUDUĆIH GRAĐANA JEDNOG DEMOKRATSKI UREĐENOG DRUŠTVA

Pregledni naučni rad

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7361050>

Primljen: 13.04.2022.

Prihvaćen: 28.05.2022.

Ana Galić

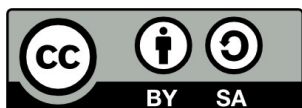
Udruženje za promovisanje kulture i mišljenja Sofia, Banja Luka, BiH
ana.galic.bl@gmail.com

U ovom radu ćemo analizirati vrijednosti (dobrog u postojećem i boljeg u budućem) u oblikovanju karaktera mladog čovjeka, tačnije oblikovanje karaktera budućeg građanina i glasača, a putem obrazovnih institucija. Koliko u stvari vrijednosti jedne institucije, koju predstavlja škola za mladog čovjeka, može uticati na izgradnju osobina zbog kojih će taj mladi čovjek biti kasnije pohvaljen, već tokom izlaska na prve izbore, razmatraćemo putem sticanja tih osobina u obrazovnim institucijama. Autor kojeg ovim putem uzimamo kao referentnog jeste Matthew Lipman i njegovu definiciju karaktera, kao skupa osobina zbog kojih se neko može pohvaliti od strane drugih, a u situaciji i iz narativa demokratski uređenog društva. Davši definiciju karaktera u kontekstu demokratskog društva, analiziraćemo na koji način obrazovanje preuzima odgovornost za praćenje aktuelnih promjena u društvu koristeći se teorijom (ne)obrazovanja Konrada Paula Lissmanna, kao i učenjem o relaciji demokratije i obrazovanja Johna Deweyija. Za oblikovanje karaktera nosilaca obrazovnog sistema i budućih glasača pokušaćemo da uz pomoć Heidi Hayes Jacobs, Amy Gutmann, Diane F. Halpern, Svi H. Shapira i David E. Purpela predstavimo smjernice koje jedan vrlinski građanin treba ispoštovati i ukazati na mogućnosti (pre)oblikovanja učenika putem obrazovnog sistema u budućeg nosioca građanskog života koji ima karakter.

Ključne riječi: karakter, demokratija, vrijednosti, obrazovanje, društvo, građanin

Uvod

Zasigurno jeste teško razmišljati da ćemo u školskim klupama pored prenošenja znanja morati razmišljati i o drugim stvarima, zar ne? Pitanja koja sebi pri tom možemo postaviti jesu: zar nije dovoljno ukoliko uspijemo prenijeti ono što se od nas zahtijeva po nastavnom planu i programu i ukoliko uspijemo da to isto znanje prepoznamo kao usvojeno i reprodukovano i u učenicima kojima predajemo? Ne, na žalost, to nije dovoljno, iako jeste za pohvalu ukoliko bismo ocjenjivali ovakav pristup kada govorimo o dobrom i lošem oblikovanju učenika samo i isključivo u obrazovnom smislu. Ono što djeca kao učenici ili kao maloljetne osobe zajedno sa svojim roditeljima očekuju od nosioca obrazovnog procesa sa druge strane klupe (tj. od učitelja, nastavnika i profesora) jeste sigurnost. Sigurna sadašnjost, ali i

budućnost. Tu budućnost obezbjeđujemo najprije omogućivši djetetu da se na najbolji mogući način upozna sa matematikom i brojnom drugom literaturom bez straha da će racionalnost s kojom se po prvi put susreće biti kasnije odbačena, proglašena za irelevantnu i na kraju bezvrijednu. Nakon tako usvojenog početnog znanja slijedi usvajanje mišljenja tog istog nosioca obrazovnog procesa, ali sada s ove strane klupe, na strani učenika, jer učenik je sada spreman da iskaže i ima svoje mišljenje, o svemu, ili definitivno o velikom broju tema i nastavnih jedinica koje susreće i tokom školovanja, ali i u sopstvenom životu i odrastanju. Kao budući nosilac demokratije i budući glasač koji ima pravo na slobodu govora, taj učenik mora imati slobodu već od najranije školskog uzrasta da svoje mišljenje iskaže slobodno, bez „nadziranja i kažnjavanja“. Da li je zaista kvalitetna škola (osnovna ili srednja, privatna ili javna, umjetnička ili sportska, informatička ili škola nekog drugog usmjerenja) i demokratski ideal koji ona predstavlja, moguća u društvu u kojem postoje rase, klase i različite kulture? Ili, da preformulišemo pitanje, kako je moguće otpustiti učenika iz škole spremnog da postane savjestan građanin društva čiji je on sastavni dio, danas? Treba vidjeti kako to čovjek živi u takvom jednom demokratski uređenom društvu i šta je to što jedno takvo društvo može učiniti boljim, kao i njegovog nosioca, a to je čovjek. Mi tvrdimo da je unaprijeđeno demokratsko društvo kao i nosilac jednog demokratski uređenog društva, a to je glasač u nastajanju, u svojoj školskoj klupi, rješenje ovog problema. Priprema tog nosioca kreće od školskih vrata i zato je nemoguće govoriti o demokratiji bez govora o obrazovanju i obratno. Demokratija i obrazovanje upućuju jedno na drugo, a iz ove relacije koju karakteriše sloboda, rađa se niz drugih manje ili više bitnih referenci po život jednog građanina.

Obrazovni sistem u ulozi oblikovanja budućih glasača

Šta je to što svaki roditelj i inače želi za svoje dijete? To je da mu bude dobro. Isto tako će i u jednom demokratskom društvu svaki roditelj poželjeti „najbolje za svoju

djecu“¹. Međutim, postavlja se pitanje šta je to što jeste najbolje, i to najbolje baš za svu djecu? Dakle, milioni ili milijarde ljudi teže da stupe i žive u demokratskom društvu uređenju, kao najboljem mogućem po čovjeka i njegova ljudska prava. Navedimo dva glavna gledišta pomoću kojih nam Lipman oslikava razilaženje kada su vrijednosti unutar jednog demokratski uređenog društva u pitanju: Prvi pristup odgaja učenika za *društvo koje se mijenja*, a drugi pristup teži *održavanju tradicije*. Prvi pristup njeguje vještine i objašnjavanje, drugi želi da se vrijednosti pokažu i važniji mu je sadržaj. Ukoliko bi pitali pristalice prvog načina sprovođenja edukacije u društvu šta misle o drugom pristupu, rekli bi da je reakcionaran i provincijski, dok bi pristalice drugog pristupa za pristalice ovog prvog rekli da su relativisti, skeptici, ako ne čak i nihilisti², a na koji način Lipman pristupa odgoju učenika čitamo:

„...obrazovni sistem svake godine izbaci u bazen odraslih građana ogroman broj pojedinaca koji ne poznaju mehanizme društva u kojem treba da učestvuju, skeptični prema njegovoj tradiciji i cinični s obzirom na njegove ideale. Ne možemo se pomiriti s takvim stvarima, ali šta se može učiniti – ako samo za početak – da se stvari preokrenu?“³

Bez obzira koliko gledišta postojalo kada razmatramo koje vrijednosti treba njegovati jedno demokratski uređeno društvo, jasno je da uvijek može biti bolje, a pitanje o mijenjanju postojećeg stanja nabolje je postavio Lipman i isto pitanje postavljamo i mi. Odgovor glasi: učenicima treba uliti nadu. To je početak, objašnjava Lipman. Edukativni sistem mora obezbjediti razloge svojim uče(s)nicima zbog kojih će se učenici na prvom mjestu osjećati sigurno i imati puno povjerenje u njega. A onda im je potrebno što i svakom ljudskom biću: uzajamno poštovanje, dijalog, kooperacija i omogućeno istraživanje u okviru samog nastavnog procesa. Više se na dijalog i diskusiju u razredu ne smije gledati kao na gubljenje vremena, a učenika „koji samo priča“ nijedan nastavnik ili profesor ne smije tretirati snishodljivo. Takvi učenici predstavljaju iskru, jer nam omogućavaju da spoznamo šta je to što ih motiviše

1 Matthew Lipman, *Philosophy Goes to School* (USA: Temple University Press Philadelphia, 1988.), 47.

2 Lipman dodaje da je nemoguće da pristalice jednog pristupa, nebitno da li su u pitanju tradicionalisti ili probudni akcionisti, ubijede u ispravnost stajališta one iz suprotnog tabora, te je stoga neophodno podvući ono što čini jedno društvo demokratskim, a to je pluralizam i raznovrsnost. Pogledati u: Lipman, Matthew. *Philosophy Goes to School*. USA: Temple University Press Philadelphia, 1988. poglavlje 5, Education for Civic Values

3 *Ibid*, 48.

da učestvuju i u razgovoru i u nastavnom procesu generalno, a onda i ukoliko se uspijemo uzdići u ovoj situaciji još više, mi spoznajemo šta je to što ih pokreće da uopšte ustaju iz kreveta u svom životu. Ta iskra se pravilnim rukovođenjem od strane nastavnika može iskoristiti i na taj način adekvatno približiti gradivo baš svakom učeniku. Taj i takav razgovor, u kojem učenik voljno učestvuje, predstavlja garanciju civilizacije i civiliziranog društva, a to i jeste cilj cjelokupnog ljudskog kako materijalnog tako i duhovnog (kulturnog) stvaralašta, a u okviru demokratski uređenog društva kakvo ono treba biti danas. A sada se osvrnimo i na samu definiciju karaktera koju nam Lipman donosi u knjizi *Philosophy Goes to School*, a ta definicija glasi:

„Skup navika koje od čovjeka nalažu da se ponaša pohvalno - u ovom slučaju s obzirom na građanske obveze - jeste ono što se naziva “karakter”.“⁴

Nesumnjivo jeste da da će dječiji karakter oblikovati i same škole. Jer, kao što i sam Lipman uviđa, djeca pohađaju tu istu školu ogroman dio svog života i nemoguće je da škola ne učestvuje, na ovaj ili onaj način, u oblikovanju duša tih mladih ljudi. Socijalizacija je u školama neminovna. O socijalizaciji ćemo i ovdje govoriti u kontekstu demokratije, te reći da je: „socijalizacija usvajanje specifičnog ponašanja karakterističnog za dobro građanstvo“⁵. Društveno dobro i pojedinačno dobro ili dobro koje se odnosi samo na naše lično dobro u ovom slučaju treba da upućuju jedno na drugo. Građani moraju biti voljni da saraduju na tom polju i da čine sve što je u njihovom moći da do toga i dođe. Najbolji način postajanja dobrim građaninom jeste preuzimanje svoje građanske odgovornosti. A na prvom mjestu to znači izlazak na glasanje odmah po stupanju u punoljetstvo. A sada kada znamo koji je prvi ili koji je najvažniji korak u postajanju dobrim građaninom, treba postaviti i ulogu škole na svoje mjesto. Ukoliko možda nije najvidljiviji njen položaj, uticaj na budućeg birača i generalno ukoliko možda postoji tračak sumnje u nespojivost škole i demokratskog društva, uvešćemo novi pojam kojim ćemo riješiti eventuale nedoumice, a to je: model. „Radi kako ja kažem, a ne kako ja radim“ („Do as I say and not as I do“⁶), reći će Lipman u ironičnom tonu kada navodi

koje to sve uticaje učitelji, nastavnici i profesori imaju na svoje učenike. Naime, i učitelji i nastavnici i profesori su prije svega modeli ponašanja svojim učenicima i tu odgovornost koju imaju oni moraju moći iznijeti. Biti model nekome (a u ovom slučaju ispuštamo prve i ključne modele oblikovanja karaktera jednog mladog čovjeka, a to su njegovi roditelji) znači da će onaj koji nas posmatra učiti iz našeg ponašanja, ne iz naših riječi. Dakle, djeca, odnosno učenici, generalno uče tako što se fokusiraju na ponašanje svojih modela, ne na njihov govor, te s tim u vezi nastoje usmjeriti i korigovati i svoje sopstveno ponašanje kako bi što više priljučilo upravo njihovim modelima.

Budući glasači – zbog čega je demokratsko društvo direktno oslonjeno na obrazovni sistem?

Zanimljivo je istražiti koliko se demokratija oslanja na obrazovni sistem. Nastavni predmet „Demokratija i ljudska prava“ pohađa se i u osnovnim i u srednjim školama u Republici Srpskoj, a učenici se tom prilikom obučavaju u izradi projekta „Ja građanin“, odnosno bodre da izlaze van škole, u širu zajednicu. To i jeste poenta priprema budućeg glasačkog tijela, da se osposobi da glasa, da sazna svoja prava, ali i svoje obaveze:

„Demokratija zahtijeva raznolikost i potražuje deliberciju i diskusiju da bi procvjetala. Ona takođe ovlašćuje autoritet, posebno u školama. Demokratija nije licenca i podrazumijeva odgovornost prema zajednici i prema čovječanstvu.“⁷

Dakle, demokratija ne znači neku svojevrsnu privilegiju određenog sloja stanovništva. Demokratija od nas zahtijeva konstantan angažman u poštivanju i realizaciji prava kako nas samih, tako i drugih ljudi, a to opet znači da ne postoji magični štapić koji će jedno društvo učiniti idealnim. Potrebno je uložiti sopstveni trud u poboljšanje sopstvenog, a zatim i stanja u čije društvo stupamo. Pitanja koja nam Lipman otvara, a tiču se poboljšanja demokratskog društva kroz obrazovni sistem su:

- 1) ambigvitet pojma vrijednosti,
- 2) jačanje karaktera,
- 3) aplikacija racionalnih vještina kroz vrijednosti i eventualna inkorporacija uvida u vrijednosti i primjena

4 Matthew Lipman, *Philosophy Goes to School* (USA: Temple University Press Philadelphia, 1988.), 57.

5 *Ibid*, 57.

6 *Ibid*, 57.

7 *Ibid*, 46.

na sve nastavne predmete

4) prepoznavanje da je vrijednovanje (i vrijednosti generalno) aspekt svakog ljudskog poduhvata i da su vrijednosti cjelokupnog ljudskog stvaralaštva najviši domet ljudske civilizacije, i na kraju,

5) sastavljanje nacрта jedne pedagogije koja bi bila valjda u procjenjivanju uvida u okviru same učionice⁸.

Razmotrimo najprije vrijednosti. Po Lipmanu, sam termin vrijednosti predstavlja ambigviteta, kako smo naveli. U jedini bi se vrijednost mogla definisati kao nešto od značaja, nešto što je veoma važno. U množini se pak vrijednosti odnose na „nečija mišljenja (stavove) ljudi o nečemu što je bitno“⁹. Problem je sljedeći: čak iako se s vremenom dogovorimo oko toga koje su nam to stvari vrijedne, pa tako i u jednom društvu, niko pri tome ne daje garanciju da će se te svima vrijedne stvari „dovesti u postojanje“¹⁰ ili da će se održati ako su već tu prisutne. Ukoliko prihvatimo za činjenicu da se većina ljudi ponaša u skladu sa svojim mišljenjem, zasnovanom na njihovim vrijednostima, lakše je preći na dalja razmatranja, a koja se tiču vrijednosnog obrazovanja, tj. obrazovanja koje njeguje karakter budućih glasača jednog demokratskog društva. U *Povelji Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava* čitamo da je potrebno unaprijediti obrazovne pristupe i nastavne metode, u svim oblastima obrazovanja. Osnovni cilj obrazovanja je „zajednički suživot u demokratskom i multikulturalnom društvu“¹¹, međusobno poštovanje različitosti i rješavanje neslaganja i konflikata, a znanje koje će učenicima pri tome koristiti treba da se prenese putem obrazovanja i putem škole. Vrijednosno je ovdje zacrtano u rješavanju konflikata i zajedničkom suživotu najrazličitijih pripadnika jednog društva, ali da li su takve vrijednosti nepromjenjive, da li su zaista baš te vrijednosti vrijednosti koje treba njegovati obrazovni sistem i da li

postoji šansa da se same vrijednosti ne poklapaju sa onim što je trenutno najbolje po jedno društvo? Ne smijemo zaboraviti opasku koju nam je uputio John Dewey kada u svom djelu *Democracy and Education* piše da će kvalitet obrazovanja zavisiti od kvaliteta grupe, tj. društva kojem taj obrazovni sistem pripada, pa čak i kada govorimo o idealima tog društva:

„Reći da je obrazovanje društvena funkcija, osiguravanje smjera i razvoj nezrelih kroz njihovo učestvovanje u životu grupe kojoj pripadaju, zapravo znači da će obrazovanje varirati s kvalitetom života koji prevladava u grupi. Posebno istinito jeste da će društvo koje ne samo da se mijenja nego – koje ima ideal takve promjene koja će ga poboljšati, imati drugačije standarde i metode obrazovanja od onog koje ima za cilj jednostavno održavanje sopstvenih običaja.“¹²

Kada govorimo o procesima koji se dešavaju u obrazovnom sistemu, a s ciljem sustizanja modernog demokratskog društva i oblikovanja učenika u još boljeg budućeg glasača koji će imati karakter, treba biti jasno da se ne može i ne smije očekivati promjena, radikalni iskoraci i revolucije preko noći. Lipman će imenovati ovakvu vrstu očekivanja promjena tokom samo jednog vikenda „Mickey Mouse“¹³ kursevima, a u stvari je potreban čitav radni vijek da bi do neznatnih promjena uopšte i došlo. Na početku drugog poglavlja knjige *Curriculum 21: Essential Education for a Changing World*, Heidi Hayes Jacobs, koja je uredila ovo izdanje, navodi jedan primjer profesora istorije i kako je njemu jasno da do promjena u nastavnom procesu mora doći, ali da je teško odreći se onoga na šta se do sada oslanjao. Ono na šta on obraća pažnju prilikom uvođenja novina jeste kako da se ta promjena izvrši kako treba, odnosno Jacobs ovdje podvlači: „Njegovo pitanje ide u suštinu problema. On se ne opire novim pristupima; on samo želi da to uradi „kako treba“.“¹⁴ Jacobs je svjesna da do

8 O područjima na koja treba obratiti pažnju prilikom izmjena obrazovnog procesa, te o pobrojanim stavkama pogledati više u: Matthew Lipman, *Philosophy Goes to School* (USA: Temple University Press Philadelphia, 1988.), 54, 55.

9 *Ibid*, 55.

10 *Ibid*, 55.

11 *Povelja Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava: smernice za nastavnike*, uredila g-đa Elena Diez Villagrana (Savet Evrope, 2012.), 46.

12 John Dewey, *Democracy and Education* (USA: The Pennsylvania State University, 2001.), 85.

13 Matthew Lipman, *Philosophy Goes to School* (USA: Temple University Press Philadelphia, 1988.), 54.

14 *Curriculum 21: Essential Education for a Changing World*, Edited by Heidi Hayes Jacobs (USA: ASCD, 2010.), 18.

reformu u obrazovanju mora doći, ali jednostavno ne zna na koji način. Na pojam reforme u obrazovanju posebnu je pažnju posvetio Konrad Paul Liessmann. Sada utvrdimo koliko je obrazovna reforma paradigmatična po postojanje i održavanje jednog modernog društva:

„Reforma je u međuvremenu postala čarobna riječ koja zaposijeda gotovo sva polja društvenog, političkog i kulturnog života. Reformna se fraza posvuda ugnijezdila: u mišljenje i u jezik, ona se ne zaustavlja ni pred kojom institucijom, napada pučke škole podjednako kao i sveučilišta, zabačene policijske postaje jednako kao i sjedišta vlade, osiguravajuća društva i prometne koncerne. Zapravo se može govoriti o duhu reforme koji se sablasno nalazi u svakom mediju, u svakom govoru, u svakom proglasu, u svakom službenom priopćenju, u svakom zakonu.“¹⁵

Pored različitih genealoških određivanja pojave prvotne riječi i značenja samog pojma reforma, jedna od njenih karakteristika kojoj treba posvetiti pažnju i istaknuti jeste reformna pedagogija, koja se javlja s kraja 19. i početkom 20. vijeka, a koja se okrenula protiv škola. Pošto su se škole pretvorile u zavode kojima je stalo samo do discipline i „utuvljivanja znanja“¹⁶ reformna pedagogija je zatražila povratak prvim oblicima postojanja samih škola: „spontanosti dječjeg življenja i doživljavanja“¹⁷, povratak prvotnom jedinstvu života i učenja, „duha i tijela, rada i učenja“¹⁸. Nažalost, dijagnoza koju možemo dati zajedno i sa Lipmanom i s Liessmannom kada je u pitanju reforma obrazovanja jeste da te reforme ostaju na pomenutom „Mickey Mouse“ vikend nivou sticanja preplitkog znanja, s jedne strane, kao što smo vidjeli kod Lipmana, a s druge, takve reforme postaju samo sredstvo vladajuće političke ideologije, po Liessmannu. Liessmann ide dotle i reformu proglašava ideologijom per se:

„Duh reforme nadomješta sve druge političke programe, koncepte i ideje, pa tako nadomješta i moral. Još se samo radi o tome da se pokaže hrabrost za reforme.

Krepostan je danas onaj tko signalizira spremnost za reformu, a poročan je onaj tko uskraćuje reforme.“¹⁹

Jer, cilj obrazovanja mora biti kontinuitet, kontinuitet razvoja unutar samog sebe. Obrazovni sistem mora unutar sebe pronaći ciljeve na kojima će raditi nevezano za bilo kakve vanjske podsticaje, nevezano čak i za praćenje modernizacije demokratskog društva, jer kako objašnjava Dewey:

„Govoriti o cilju obrazovanja kada otprilike svaki čin učenika diktira učitelj, kada je jedini redoslijed njegovih radnji onaj koji proizlazi iz zadavanja lekcija i davanja upustava od strane drugoga, znači govoriti gluposti.“²⁰

Problemi se naziru unutar relacija nosilaca obrazovnog sistema, ne u sredstvima rada unutar istog.

Stoga, pisati o demokratiji može biti izazovno na mnogo načina. Jer, ulazimo ne samo na područje filozofije i sociologije, nego i na područje politike, te pedagogije, što zahtijeva dublju analizu i svestranije poznavanje materije, ili bar kooperaciju sa ostalim naučnicima kojima je demokratija osnovno ili sporedno polje rada.

Demokratija je ideal za koji se vrijedi boriti

Uzmimo objašnjenje demokratije iz uvoda u knjigu *CRITICAL SOCIAL ISSUES IN AMERICAN EDUCATION/ Democracy and Meaning in a Globalizing World*, Svi H. Shapira i David E. Purpela:

„Za one koji žive pod tiranijom demokratija je ideal za koji se vrijedi boriti. Mnogi ljudi nastoje da uspostave demokratiju u svojoj zemlji; jednako pravo glasa i pravo na uspostavljanje agendi, podjela vlasti, građanske slobode poput slobode govora i prava na osnivanje političkih stranaka, pozivaju se na elementarni osjećaj pravde. Demokratija distribuiše moć odlučivanja među građanima ravnomjerno, bez obzira na bogatstvo ili obrazovanje, putem prava glasa. Zapravo, demokratija je jedini oblik vladavine koji građane može učiniti vla-

15 Konrad Paul Liessmann, *Teorija neobrazovanosti/Zablude društva znanja*, s njemačkog preveo Sead Muhamedagić (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.), 139.

16 *Ibid*, 139.

17 *Ibid*, 139.

18 *Ibid*, 139.

19 *Ibid*, 140.

20 John Dewey, *Democracy and Education* (USA: The Pennsylvania State University, 2001.), 106.

snicima svoje države i može održati visoke standarde življenja.²¹

Ne moramo biti žitelji tiranije da bismo znali prepoznati značaj i povlaštenost naše građanske slobode u demokratskim društvima. Visoke standarde svakako trebamo obezbjediti u bilo kom društvu i u bilo kom njegovom segmentu, pa tako i u obrazovanju. Jer, obrazovanje i politika direktno su proporcionalni razvoju i poboljšanju sopstvenih područja i samim tim jednako podstiču građane na svjesno angažovanje u bilo kojoj državi koja im obezbjeđuje slobodno izjašnjavanje i pravo glasa. A „svjesna društvena reprodukcija“ izraz je koji koristi Amy Gutmann²², autorka knjige *Democratic Education*, u kojoj nam objašnjava značaj obrazovanja u demokratskom društvu. Gutmann navodi da „svjesna društvena reprodukcija“ označava „načine na koji građani jesu ili trebaju biti osnaženi da imaju uticaj na obrazovanje koje onda zauzvrat oblikuje političke vrijednosti, stavove i moduse ponašanja budućih građana“²³. Ovim bismo mogli podvući jasnu crtu kojom se naznačava apriornost obrazovanja, koje je stalno u razvoju i prilagođava se duhu vremena, koje sada razmišlja o tome šta je to najbolje za učenika, za nastavnika, za njih zajedno kao buduće nosioce nekih od funkcija u društvu i nebitno kojih, jer su sve jednako bitne. I za demokratiju i za obrazovanje zajednički je imenilac sljedeći: to su budući glasači. To su oni koji će odlučivati o svojoj sudbini, ličnoj kao i sudbini cijelog društva. I jedno i drugo predstavljaju najbolje od mogućih oblika, ili obrazovanja, ili demokratskog društvenog uređenja, dakle iskustveno provjerenih, ne idealističkih ili onih koji su se iskušali pa su doživjeli krah. Pomalo i prosvjetiteljski ovdje nastupa Gutmann, koja tvrdi: „Odgojiti u djeci karakter koji osjeća silu razuma, suštinska je svrha obrazovanja u bilo kom društvu.“²⁴ Demokratsko društvo ne posto-

ji samo da bi se zadovoljila nužda najbezbjedonosnijeg okupljanja ljudi koji žive na jednom mjestu, u pitanju je i prostor gdje će ljudi moći da njeguju i svoje građanske vrline, tj. prostor rasta i razvoja. Ono što je važno kada je u pitanju obrazovanje mladog naraštaja, onoga koje će izrastati u buduće glasače, jeste kao što smo već napomenuli to što se djeca ugledaju ne samo na roditelje, nego i ostale autoritete (nastavnike kao modele smo obradili u poglavlju “Obrazovni sistem u ulozi oblikovanja budućih glasača”), odnosno i na političare kao jedne od modela iz svog društva. Pored akcije i angažovanosti mi govorimo i o identifikaciji mladih ljudi sa svojim političkim vođama. Stoga, uzmimo za primjer jedan slučaj koji nam Gutmann navodi, a riječ je o borbi za ljudska prava, a primjer je borba za jednakost žena:

„Vrijednost kritičke deliberacije u dobrim životima i u dobrim društvima bila bi zanemarena od strane društva koje je u djecu usadilo nekritičko prihvatanje bilo kojeg načina ili više načina (ličnog i političkog) života. Djecu bi tako mogli podučavati da nekritički prihvate niz vjerovanja poput, recimo, smatranja da je jedino prihvatljiva uloga za žene da služe muškarcima i da podižu djecu. Društvo koje usađuje takve seksističke vrijednosti bilo bi nedemokratsko ne zbog toga što su seksističke vrijednosti pogrešne (iako ja ne sumnjam da jesu, bar za naše društvo), već zbog toga što je to društvo zakazalo u osiguravanju bilo kakvog prostora za obrazovanje djece da se izjašnjavaju kritički u okviru dobrih života i dobrih društava.“²⁵

Vratimo se na Deweyevo definisanje ciljeva obrazovanja i vidjećemo da nas upozorava na isto što i Gutmann, a to je da škole ne smiju predstavljati samo mjesta u kojima se vrši rast i razvoj samo određenog dijela društva, jer stimulacije za unapređenje obrazovnog sistema, bar za sada,

21 Svi H Shapiro, David E. Purpel, *CRITICAL SOCIAL ISSUES IN AMERICAN EDUCATION/ Democracy and Meaning in a Globalizing World* (USA: LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES, Inc., 2005.), V

22 Amy Gutmann je američki akademik i osma predsjednica Sveučilišta Pennsylvania, ujedno predsjednica s najdužim stažom u istoriji Univerziteta Pennsylvania, s obzirom da joj je ugovor produžen i na 2022. godinu. Profesorica je politike na Univerzitetu Laurance S. Rockefeller gdje je osnovala Princetonov etički centar, Univerzitetski centar za ljudske vrijednosti. Njezini objavljeni radovi su iz područja politike, etike, obrazovanja i filozofije. Godine 2018. časopis *Fortune* proglasio je Gutmann jednom od “50 najvećih svjetskih lidera”.

23 Amy Gutmann, *Democratic Education/With a New Preface and Epilogue* (UNITED KINGDOM: Princeton University Press, 1999.), 14.

24 *Ibid*, 43.

25 Amy Gutmann, *Democratic Education/With a New Preface and Epilogue* (UNITED KINGDOM: Princeton University Press, 1999.), 44.

ne zadovoljavaju „jednaku distribuciju interesa“²⁶. Ciljevi obrazovanja su u direktnoj vezi sa vrijednostima, objašnjava Dewey i, pored korisnosti, kulture, informacija, mentalne discipline i sl. on navodi i potvrđuje već pomenutu i najznačajniju vrijednost u ovom radu, a to je „priprema za socijalnu funkcionalnost“²⁷, tj. priprema učenika za ulogu građanina. Ovdje se u direktnoj vezi nalaze pomenuti ciljevi i nastavni kurikulum na čijem radu i unapređenju zajedno možemo očekivati značajne rezultate.

Zaključak

Demokratija se začinje već od prvog prolaska kroz školska vrata. Škole kao javne ustanove predstavljaju prvo mjesto građanske socijalizacije budućih glasača i njihova konstantna reforma predstavlja neophodan uslov praćenja najnovijih promjena samog društva. Socijalna filozofija nas uči razlici između definicija društva nekad i definicije društva danas. Društvo je nekada bilo definisano kao jedno, danas društvo predstavlja sve samo ne jednu homogenu i kompaktnu (u sebi) cjelinu. Ta različitost grupa i njihovih interesa, vrijednosti, ciljeva i djelatnosti čini sastavne dijelove bilo kojeg društva u vremenu danas. A ukoliko mislimo da nedostatak prilika u zapošljavanju, nedostatna briga društva o svojim građanima kako u socijalnom, tako i u medicinskom smislu, zatim pritisci raznih vrsta koji se tiču građana direktno – privatizacija, neprestano profesionalno usavršavanje, jačanje infrastrukture generalno – ukoliko mislimo da je to nešto potpuno novo za čovječanstvo, sve ovo je istorija ljudske civilizacije prolazila i prolazi uvijek iznova, nemojmo sumnjati u to. S tim u vezi, ukoliko želimo biti dio jednog tako uređenog demokratskog društva, mi moramo imati određene vrijednosne principe, a onda i autoritet ustanova poput obrazovnih i političkih institucija koje će braniti te principe. Pored Deklaracije o ljudskim pravima, moraju postojati i institucije koje će ta prava štiti sada, u sadašnjosti, a saopštavati generacijama koje ih još nisu naučile, dakle onima čija budućnost tek dolazi. Jer, demokratija započinje učenjem, učenjem u školi.

Literatura:

- Curriculum 21: Essential Education for a Changing World*. Edited by Hayes Jacobs, Heidi. USA: ASCD, 2010.
- Dewey, John. *Democracy and Education*. USA: The Pennsylvania State University, 2001.
- Gutmann, Amy. *Democratic Education/With a New Preface and Epilogue*. UNITED KINGDOM: Princeton University Press, 1999.
- Halpern, Diane F. *THOUGHT & KNOWLEDGE: An Introduction to Critical Thinking*. Editor: Bill Webber. New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2003.
- Lipman, Matthew. *Philosophy Goes to School*. USA: Temple University Press Philadelphia, 1988.
- Liessmann, Konrad Paul. *Teorija neobrazovanosti/Zabluda društva znanja*. S njemačkog preveo Sead Muhamedagić. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2008.
- Povelja Saveta Evrope o obrazovanju za demokratsko građanstvo i obrazovanju za ljudska prava: smernice za nastavnike*. Uredila g-đa Elena Diez Villagrassa. Savet Evrope, 2012.
- Shapiro, Svi H. Purpel, David E. *CRITICAL SOCIAL ISSUES IN AMERICAN EDUCATION/ Democracy and Meaning in a Globalizing World*. USA: LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES, Inc., 2005.

26 John Dewey, *Democracy and Education* (USA: The Pennsylvania State University, 2001.), 105.

27 *Ibid*, 239.

STRENGTHENING THE CHARACTER OF A GOOD CITIZEN: THE ROLE OF EDUCATION IN THE PREPARATION OF FUTURE CITIZENS OF A DEMOCRATICALLY ORGANIZED SOCIETY

Ana Galić

ana.galic.bl@gmail.com

In this paper, we will analyze the values (good and better) in shaping the character of a young man, more precisely shaping the character of a future citizen and voter, and through educational institutions. How much the value of an institution, represented by a school for a young man, can influence the building of qualities for which that young man will be praised later, during the first elections, we will consider by acquiring those qualities in educational institutions. The author we take as a reference this way is Matthew Lipman and his definition of character, as an expensive trait for which one can boast of others, and in this situation from the narrative of a democratically organized society. Giving a definition of character in the context of a democratic society, we will analyze how education takes responsibility for monitoring current changes in society using the theory of (non) education of Konrad Paul Lisman, as well as learning the relationship between democracy and education of John Dewey. With the help of Heidi Hayes Jacobs, Amy Gutmann, Diane F. Halpern, All H. Shapira and David E. Purpel, we will try to present the guidelines that a virtuous citizen should follow and point out the possibilities of (re) shaping students through education. system in the future bearer of civic life that has character.

Keywords: character, democracy, values, education, society, citizen